

право. – 2016. – № 1. – С. 64-66. ; Kalinkin A. S. Vplyv protsesiv detsentralizatsii na funktsionuvannia derzhavnoi vlady v umovakh konstytutsiinoi reformy / A. S. Kalinkin // Porivnialno-analitychne pravo. – 2016. – № 1. – S. 64-66.

3. Зайчук О. В. Теорія держави і права : Академічний курс / О. В. Зайчук, Н. М. Онищенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. [Електронний ресурс].

– Режим доступу : http://ebk.net.ua/Book/law/zaichuk_tdp/part3/2105.htm ; Zaichuk O. V. Teoriia derzhavy i prava : Akademichniy kurs / O. V. Zaichuk, N. M. Onyshchenko. – K. : Yurinkom Inter, 2006. [Elektronnyi resurs].

– Rezhym dostupu : http://ebk.net.ua/Book/law/zaichuk_tdp/part3/2105.htm

4. Стрижак А. А. Установча влада: основні критерії легітимності внесення змін до Конституції України / А. А. Стрижак. – Київ : Логос, 2013. – 132 с. ; Stryzhak A. A. Ustanovcha vlada: osnovni kryterii lehitymnosti vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy / A. A. Stryzhak. – Kyiv : Lohos, 2013. – 132 s.

5. Кулик С. В. Конституційна реформа в сфері судової влади в Україні: проблеми теорії та практики : дисс. .. канд. юрид. наук : Спеціальність 12.00.02 / С. В. Кулик. – Х., 2016. – 222 с. ; Kulyk S. V. Konstytutsiina reforma v sferi sudovoi vlady v Ukraini: problemy teorii ta praktyku : dyss. .. kand. yuryd. nauk : Spetsialnist 12.00.02 / S. V. Kulyk. – Kh., 2016. – 222 s.

6. Волошин Ю. О. Конституційна реформа та модернізація в сучасній державі в умовах європейської інтеграції / Ю. О. Волошин, О. М. Пересада. – Одеса : Фенікс, 2013. – 208 с. ; Voloshyn Yu. O. Konstytutsiina reforma ta modernizatsiia v suchasniy derzhavi v umovakh yevropeiskoi intehratsii / Yu. O. Voloshyn, O. M. Peresada. – Odesa : Feniks, 2013. – 208 s.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2016 р.

V. V. Shamray

THE PROBLEM OF RELATIONSHIP CATEGORIES OF «CONSTITUTIONAL LAW» AND «CONSTITUTIONAL» REFORM

This article is devoted to problems of theoretical and methodological definition of the relation between constitutional and constitutional and legal reforms in the Ukrainian society.

The author analyzes the legal content of these two categories, showing the specific features of each of them reveals important process improvement constitutional law and constitutional modernization of society and the state in modern conditions of legal globalization and internationalization of constitutional law.

The necessity of further improvement of the constitutional and legal regulation of major public relations as the most important direction of the public authorities in the context of perception national legal system Ukraine European legal standards.

Key words: *constitutional law, constitutional reform, constitutional modernization, society, national legal system.*

УДК 342.5 (045)

В. А. Миколенко

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРОКУРОРА У КОНТЕКСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАВООХОРОННИХ СТАНДАРТИВ

Стаття присвячена проблемам удосконалення правового статусу прокурора у сучасних умовах реформування органів прокуратури України. Автор аналізує функції

та повноваження прокурора, його найважливіші завдання у процесі системної реалізації державної правоохоронної політики.

Наголошується на необхідності забезпечення прав і свобод людини та громадянина як найважливішому напрямку діяльності органів прокуратури у контексті сприйняття національною правовою системою України європейських правових стандартів.

Ключові слова: прокурор, прокуратура, функції прокуратури, завдання прокуратури, правоохоронна діяльність.

Постановка проблеми. Міжнародно-правові, зокрема – європейські, стандарти є важливим джерелом удосконалення конституційно-правового статусу прокуратури, адже сучасні процеси конституціоналізації міжнародно-правового регулювання передбачають постійний процес удосконалення конституційно-правових інститутів у відповідності до загальних принципів та норм, які відображають певний міждержавний консенсус як на універсальному, так і на регіональному (європейському) рівні.

Слід зазначити, що створення спільних стандартів правоохоронної діяльності є визначальною тенденцією розвитку європейського правового простору на сучасному етапі, у тому числі – в частині трансформації конституційно-правового статусу правоохоронних органів та їх модернізації на основі європейської інституціональної моделі, що у вітчизняних державно-правових реаліях особливо об'єктивується у проблематиці удосконалення конституційно-правового статусу прокуратури.

Це змушує по новому й комплексно поглянути на правовий статус прокурора в Україні, досліджувати його повноваження на різних напрямках діяльності, провести порівняльний аналіз чинного законодавства про прокуратуру з раніше, що діяло, законодавством про прокуратуру, визначити ефективність напрямків діяльності прокуратури у сучасних умовах, урахувати досвід колишніх років, намітити подальші шляхи вдосконалення правового статусу прокурора, виявити те місце й ту роль, які прокурор як посадова особа реально займає в сучасному суспільстві в умовах конституційної модернізації та імплементації європейських рамкових правоохоронних стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відзначити, що зазначена проблематика досить ретельно розглядається у вітчизняній конституційно-правовій та міжнародно-правовій літературі. Зокрема можна відзначити праці М. О. Баймуратова, Ю. О. Волошина, Л. Р. Грицаєнка, Ю. М. Грошевого, Л. М. Давиденка, В. В. Долежана, В. С. Зеленецького, П. М. Каркача, О. Р. Михайленка, Ю. М. Тодики, О. Ф. Фрицького, В. М. Шаповала, Ю. С. Шемшученка та інших дослідників.

При цьому ці дослідження присвячені, як правило, розгляду правового статусу окремих ланок прокурорської системи, правового статусу прокурорських працівників при здійсненні ними своїх повноважень по окремих напрямках прокурорської діяльності. Тим часом, проведені в країні економічна й правова реформи, що супроводжуються перетвореннями в системі органів державної влади порушили питання про реформування органів прокуратури. Вирішення цього питання вимагає комплексного підходу, і саме такий підхід використовується у даному дослідженні в частині аналізу особливостей правового статусу прокурора як посадової особи на сучасному етапі розбудови в Україні демократичної, правової, соціальної держави з урахуванням європейських правових стандартів інституціонального змісту.

Метою статті є розкриття особливостей правового статусу прокурора як посадової особи у контексті імплементації європейських стандартів конституційно-правового статусу прокуратури та практичної правоохоронної діяльності.

Виклад основного матеріалу. міжнародно-правові стандарти впливають, в першу чергу, на модернізацію функціональної моделі органів прокуратури, а не структурно-організаційної, оскільки, як зазначається у підсумковому документі вказаного семінару, конституційний статус та компетенція прокуратури можуть відрізнятися залежно від країни, її історії, правової культури та процесу конституційної реформи, але спільним концептом має бути функціонування інституту прокуратури в умовах демократичного суспільства, яке ґрунтується на принципі розподілу влади та верховенства права, тобто йдеться саме про належний функціональний розподіл місця та ролі прокуратури у системі органів державної влади та суспільстві загалом.

Іншою особливістю міжнародно-правових стандартів інституціональної моделі органів прокуратури є їх рекомендаційний характер (т. з. «м'яке право»), що актуалізує необхідність впровадження ефективних внутрішньодержавних механізмів імплементації відповідних рамкових і типових положень до національної правової системи.

Серед таких рекомендаційних міжнародно-правових джерел універсального рівня, що безпосередньо стосуються конституційно-правового статусу прокуратури та прокурора як посадової особи, окремо слід відзначити Стандарти професійної відповідальності та основні обов'язки і права прокурорів від 23 квітня 1999 р., розроблені та ухвалені Міжнародною асоціацією прокурорів [1, с. 7-12].

Універсальний (всезагальний) характер цих стандартів випливає з того, що Міжнародну асоціацію прокурорів було створено у червні 1995 р. при Організації Об'єднаних Націй у м. Відень (Австрія), і офіційно вона розпочала свою діяльність у вересні 1996 р., коли відбулися її перші Загальні збори у м. Будапешт (Угорщина). Наступного року в м. Отава (Канада) на загальних зборах було ухвалено цілі Асоціації, закріплені у ст. 2.3 Конституції Асоціації. Одна із найважливіших цілей при цьому полягає у тому, щоб «сприяти та посилювати загально визнані на міжнародному рівні стандарти та принципи, необхідні для належного та незалежного переслідування правопорушень». На підтримку зазначеної мети Комітет Асоціації під керівництвом Р. Мейнджес із Південної Африки розпочав роботу над стандартами для прокурорів. Перший проект було подано на розгляд членів Асоціації у липні 1998 р., а остаточну версію було затверджено виконавчим комітетом на його весняному засіданні у квітні 1999 р. При цьому значення даного документу полягає у тому, що стандарти професійної відповідальності та виклад основних обов'язків та прав прокурорів є міжнародним (універсальним) еталоном поведінки прокурорів та прокурорських служб [1, с. 7-12], тобто слугують певним орієнтиром для розробки європейських стандартів організації та діяльності органів прокуратури на регіональному рівні інституціональної стандартизації правоохоронної діяльності та правового статусу правоохоронних органів держави.

Згідно стандартам Міжнародної асоціації прокурорів, державні прокурори мають такі обов'язки правового та морально-етичного характеру: а) завжди підтримувати честь та гідність своєї професії; б) завжди поводити себе професійно, дотримуючись законів та правил і етики своєї професії; в) завжди дотримуватися найвищих стандартів чесності та піклування; г) завжди бути добре поінформованими та йти в ногу із відповідними законодавчими змінами; д) намагатися та бути послідовними, незалежними та неупередженими; ж) завжди захищати право обвинуваченої особи на справедливий судовий розгляд, і зокрема, гарантувати, щоб докази на користь обвинуваченого оголошувалися відповідно до закону чи вимог справедливого суду; з) завжди служити інтересам та захищати інтереси суспільства; є) поважати, захищати та підтримувати загальну ідею людської гідності та прав людини.

При цьому, як зазначається в окремому пункті документу, що розглядається, використання дискреційних прокурорських повноважень, якщо це дозволено певною юрисдикцією, повинне відбуватися незалежно та бути вільним від політичного втручання. Якщо органи влади, що не належать до органів прокуратури, мають право давати загальні чи особливі вказівки прокурорам, такі вказівки повинні бути: прозорими; узгодженими із законними органами влади; відповідати встановленим настановам, щоб забезпечити умови та розуміння прокурорської незалежності (більше того, зазначається, що будь-яке право органів влади, що не належать до органів прокуратури, спрямувати хід провадження чи припинити законно порушене провадження, повинно здійснюватися подібним чином).

Також документ встановлює стандарти неупередженості прокурорів, згідно яких прокурори виконують свої обов'язки без страху, прихильності чи упереджень. Зокрема вони повинні: а) виконувати свої функції неупереджено; б) не піддаватися впливу інтересів окремих осіб чи груп осіб, а також тиску суспільства та ЗМІ, та діяти лише в інтересах суспільства; в) діяти об'єктивно; г) враховувати всі обставини, що стосуються справи, незалежно від того, чи свідчать вони на користь чи проти підозрюваного; д) відповідно до внутрішнього законодавства чи вимог справедливого судового розгляду, намагатися забезпечити проведення необхідного та повного розслідування та довести вину чи невинуватість підозрюваного; ж) завжди домагатися правди та допомагати суду віднайти істину та встановити правосуддя між суспільством, жертвою та обвинуваченим згідно із законом та вимогою справедливості.

Щодо ролі органів прокуратури та прокурорів як їх посадових осіб у кримінальному процесі встановлюється відразу декілька типових стандартизованих положень. Так, у відповідності до п. 4.1., прокурори виконують свої обов'язки справедливо, послідовно та невідкладно. Прокурори відіграють активну роль у кримінальному процесі: а) беручи участь у визначених законом або практикою випадках у розслідуванні злочину чи застосовуючи владні повноваження до поліції чи інших слідчих органів, вони діють об'єктивно, неупереджено та професійно; б) здійснюючи нагляд за розслідуванням злочину, вони забезпечують, щоб слідчі служби діяли відповідно до судових приписів та дотримувалися основоположних прав людини; в) надаючи консультації, вони намагаються залишатися неупередженими та об'єктивними; г) порушуючи кримінальне провадження, вони продовжують розгляд справи лише якщо існує достатньо доказів, які обґрунтовано вважаються достовірними та прийнятними; і не продовжуватимуть судове переслідування за відсутності таких доказів; д) у ході провадження обвинувачення у справі висуватиметься суворо та справедливо, не виходячи за рамки доказів; є) виконуючи функцію нагляду відповідно до закону та практики за виконанням судових рішень або інші функції, що не належать до функцій прокуратури, вони завжди діють в інтересах суспільства. Крім того, прокурори в рамках кримінального судочинства: а) зберігають професійну таємницю; б) відповідно до внутрішнього законодавства та вимог справедливого судочинства враховують думки, законні інтереси та можливі хвилювання жертв та свідків, якщо завдається шкода чи може бути завдано шкоди їх особистим інтересам, і прагнуть забезпечити, щоб жертви та свідки знали свої права; також прагнуть забезпечити, щоб всі потерпілі сторони знали про право звернутися до вищого органу влади або суду, якщо це можливо; в) захищають права обвинуваченого у взаємодії із судом та іншими відповідними установами; г) якнайшвидше повідомляють обвинуваченому відповідну інформацію, що може зашкодити або зіграти на його користь, відповідно до закону чи вимог справедливого судочинства; д) перевіряють отримані докази, щоб переконатися, що вони були отримані законно та згідно із Конституцією; є) відмовляються

використовувати докази, якщо є підстави вважати, що їх було отримано незаконними методами із грубим порушенням прав підозрюваного і, особливо, із застосуванням тортур чи жорстокого поводження; ж) намагатися забезпечити вжиття відповідних заходів до відповідальних за використання таких методів осіб; з) відповідно до внутрішнього законодавства та вимог справедливого судочинства належним чином розглядають можливість відмови від обвинувачення, припинення провадження у справі умовно чи безумовно або, виключають кримінальні справи, зокрема за участі неповнолітніх обвинувачених, із системи загального судочинства, з повною повагою до прав підозрюваних та жертв, де такі дії є припустимими.

З метою забезпечення справедливості та ефективності обвинувачення, прокурори повинні: а) співпрацювати з поліцією, судами, правозахисниками, адвокатами, державними захисниками та іншими урядовими установами, як на національному, так і на міжнародному рівні; б) та надавати допомогу прокурорським службам та колегам інших юрисдикцій відповідно до закону та у дусі взаємної співпраці.

З метою забезпечення того, щоб прокурори виконували свої професійні обов'язки незалежно та відповідно до ухвалених стандартів, вони повинні бути захищені від свавільних дій урядів. Загалом вони мають право: а) виконувати свої професійні функції без залякування, перешкод, переслідування, неправомірного втручання чи безпідставного притягнення до цивільної, кримінальної чи іншої відповідальності; б) разом із своїми родинами отримати фізичний захист від органів влади у випадку, коли їм загрожує небезпека у зв'язку із добросовісним виконанням професійних функцій; в) на належні умови та відповідну оплату праці, співмірну з тією важливою роллю, яку вони відіграють, і захист від свавільного скорочення зарплат та інших пільг; г) на відповідний та регламентований термін перебування на посаді, пенсію та вік виходу на пенсію відповідно та залежно від умов прийому на роботу чи, в окремих випадках, обрання; д) на працевлаштування та просування по службі на основі об'єктивних факторів, зокрема, професійної кваліфікації, здібностей, сумлінності, результатів діяльності та досвіду, що оцінюються за допомогою справедливої та неупередженої процедури; е) на невідкладний та справедливий розгляд справи згідно із законом чи правовими нормами, якщо проти них застосовуються дисциплінарні заходи за скаргами на дії, що виходять за рамки належного виконання ними відповідних професійних стандартів; ж) на об'єктивну оцінку та рішення за результатами розгляду дисциплінарної справи; з) створювати та вступати до професійних асоціацій та інших організацій для представництва своїх інтересів, проведення професійної підготовки та захисту свого статусу; і) на звільнення від виконання протизаконного наказу чи наказу, що суперечить професійним стандартам та етиці.

До етично-правових джерел міжнародно-правових джерел, що визначають концептуальні засади правового статусу прокурорів, слід віднести і Європейські керівні принципи з етики та норм поведінки для прокурорів, які відомі також під назвою «Будапештські керівні принципи» та були ухвалені на Шостій конференції Генеральних прокурорів Європи у м. Будапешт (Угорщина) 31 травня 2005 р. [1, с. 55-59].

У відповідності до положень зазначеного рекомендаційного документу, прокурори у сучасній європейській моделі правоохоронної діяльності відіграють ключову роль у системі кримінального судочинства та, крім того, іноді на них як на загальних охоронців законності покладені певні завдання у сфері, наприклад, комерційного, цивільного чи адміністративного права.

Висновки. Загалом, розглядаючи зміст та сутність міжнародних стандартів як важливого джерела удосконалення правового статусу прокурора як державної посадової особи, можна дійти до декількох ключових висновків та науково-практичних

узагальнень, формулювання яких може бути корисним для визначення подальших шляхів реалізації удосконалення організації та діяльності прокурорів в Україні.

По-перше, питання статусу, структури та повноважень органів прокуратури є безпосереднім предметом конституційно-правової реформи та конституційної модернізації, оскільки усі міжнародно-правові джерела визнають суверенне право кожної держави на визначення конституційно-правового статусу прокуратури на засадах рамкових принципів та стандартів, що складають її міжнародно-правові зобов'язання.

По-друге, міжнародні стандарти конституційно-правового статусу прокуратури мають загальний, рамковий характер, тобто правовий механізм удосконалення організації та діяльності прокуратури, як і інших правоохоронних органів, є виключно внутрішньоправовим питанням.

По-третє, дискусійним питанням у міжнародно-правових джерелах стандартів функціонування органів прокуратури є можливість їх діяльності поза межами кримінальної юстиції. Як вбачається, більш правильною, реалістичною та доцільною у наявних умовах розбудови національної правової системи України є позиція Комітету міністрів Ради Європи, згідно якої прокуратура може мати повноваження поза кримінальним процесом, спрямовані на захист прав і свобод громадян, законних інтересів суспільства та держави в окремих випадках, чітко визначених законодавством. Подібний підхід відображений і в українському законодавстві, зокрема – через встановлення функції представництва інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених чинним Законом (п. 2 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про прокуратуру»).

По-четверте, спільною особливістю усіх міжнародно-правових стандартів організації та діяльності прокуратури є їх побудова на таких загальних основоположних принципах, як: професіоналізм, ефективність та відповідальність органів прокуратури; справедливість; гуманізм; об'єктивність; неупередженість; захист публічних (суспільних) інтересів та прав і свобод людини і громадянина; пріоритетність функціонування прокуратури в межах кримінальної юстиції тощо.

Таким чином, загалом правовий статус прокурора як посадової особи у відповідності до європейських правових стандартів правоохоронної діяльності можна визначити як регламентоване в законі положення прокурора відповідного рівня, у суспільстві й державі, наділеного сукупністю повноважень для здійснення покладених на нього законом функцій по забезпеченню законності, що діє на основі встановлених у законі принципів й незалежний статус якого забезпечений спеціальними засобами правового захисту, а правові основи організації й діяльності прокурора становлять норми права, що містяться в нормативно-правових актах та регулюють питання організації й діяльності органів прокуратури як уповноваженого конституційного органу, що є важливим суб'єктом конституційно-правових відносин у суспільстві та державі.

Список використаної літератури

1. Акти європейського права з питань правоохоронної діяльності. У 2-х т. : Збірник документів. Пер. з іноз. мов / Вступне слово Голови Верховної Ради України А. В. Парубія. – К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2016. – Т. I : Прокуратура. – 381 с. ; Akty evropeiskoho prava z pytan pravookhoronnoi diialnosti. U 2-kh t. : Zbirnyk dokumentiv. Per. z inoz. mov / Vstupne slovo Holovy Verkhovnoi Rady Ukrainy A. V. Parubiia. – K. : Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy, 2016. – Т. I : Prokuratura. – 381 s.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2016 р.

V. A. Mykolenko

FEATURES OF THE LEGAL STATUS OF PROSECUTOR IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTATION OF EUROPEAN LAW ENFORCEMENT STANDARDS

The article investigates the international law features the introduction of European standards of prosecution as an important component of the overall reform of the law enforcement system of Ukraine. Analyzed the functions and powers of the Prosecutor's Office in accordance with European legal standards. Based on the analysis systematized forms, methods and practical aspects of the organization and activity of the prosecution in the present conditions of the interstate European integration. It is noted that the construction of the European model of the prosecutor's office is an important area of state activity and relevant aspect of the modernization of law enforcement activity in modern conditions of European integration and implementation of interstate in the Ukrainian legislation with European legal standards of institutional and instrumental legal content.

Thus, we can say that in Europe at the same time there are different legal systems, which according to different functional models implemented appropriate institutional common European legal standards: - a system of common law, where there is a clear distinction between judges and prosecutors and which authority to investigate criminal cases can not be combined with other functions; - civil law system, which can be divided into different types, in which both judges and prosecutors are part of the «judicial corps» or, on the contrary, it can only belong to the judge.

Thus, depending on the state in which they operate, prosecutors may or may not have tasks and functions outside the sphere of criminal law. In cases where prosecutors have such tasks and functions may include, in particular, civil, administrative, commercial, social, electoral and labor law as well as environmental protection, social rights of vulnerable groups such as minors, disabled persons and persons with very low incomes. The role of prosecutors in this respect should not allow them to exert undue influence on the final decision-making by judges.

Specified experience of European legal systems and legal content of European standards should be duly taken into account in the implementation of reform of the prosecution Ukraine in modern conditions intergovernmental European integration.

Key words: prosecutors, law enforcement system, law enforcement, the European standards, constitutional modernization.

УДК 343(045)

Б. М. Свірський

ЗАСТОСУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ (СОЦІАЛЬНИХ) ПРИНЦИПІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕНІ

У статті досліджується проблематика застосування конституційних принципів у кримінальному провадженні на сучасному етапі конституційної модернізації українського суспільства та національної правової системи.

Наголошується, що зміст цих конституційно-правових засад прямо кореспондують з вимогами відповідних кримінально-процесуальних норма і спрямовані на безумовне забезпечення фундаментальних прав і свобод людини і громадянина в частині їх основоположних свобод і недоторканості особи.

Ключові слова: конституційні принципи, конституціоналізм, кримінальний